

## CƏLİLƏBƏD FOLKLOR ÖRNƏKLƏRİ



“Dədə Qorqud” jurnalının bu sayında təqdim olunan “Cəliləbad folklor örnəkləri” rayonun Həziabad, Porsova, Ləzran, Cəngan, Soltankənd kəndlərindən toplanmış materiallardan ibarətdir. Materiallarda epik, lirik və dramatik növün hər birinə aid nümunələr vardır. Həmçinin toplanan materiallar içərisində variantlaşmaları da görmək mümkündür. Məsələn, lirik növə aid olan “A teşti, teşti” mətni iki müxtəlif söyləyicidən toplanmışdır. Eyni adda olan mətnlərin əvvəl hissələri eyni, lakin son hissələrdə fərqlilik mövcuddur. Bununla yanaşı, Cəliləbad rayonunun Ləzran kəndindən toplanmış inancları xüsusi qeyd etmək istərdik. İnancların arasında elə nümunələr var ki, onların diaxron qatında ibtidai inanc sistemində aid elementləri görmək mümkündür. Materiallar içərisində Cənub bölgəsinin dilbər guşələrindən biri olan Yardımçı rayonunda vaxtilə yaşamış Hopu adlı seyid haqqında bir mətn də verilmişdir.

*Toplayıcı: İlkin ELSEVƏR*

### Al arvadı

Sözün düzünü desək, mən al arvadı görməmişəm. İrəhmətli nənəm deydi ki, o vaxt sümbül yığmağa gedeymişdər. Elə təsəvvür elə ki, indi zəmi biçiləndən sora yerə başsağ düşərdi. Camaat da gedib o başsağları yığarmış. Ajdığ dövrü idi. Hə, sözüm onda yox. Qadınlar başsağdan gələymiş. Yol qırağında da balaca bi çay var imiş. Təsəvvürüvə gətir ki, bizim peşqar<sup>1</sup> boyda (söyləyici əlini peşqara tərəf uzadır). Çayın yanında bular bənd alıb otureylər. Bir də göreylər ki, kolluğdan kimsə çıxıb bulara tərəf gəley. Biədəb məsəli, uzun döşdəri, ağ saçı var imiş. Qadınlar hərəsi qaçeylər yan-yörəyə. Gəley bi qadının yanına. Dey:

– Ay bala, gəl bu yaxamnan sancağı qopart.

Nə desən, sənə verərəm. Bu handa yannan bi kişi çıxey. Tez bunun yaxasına ikinci sancağı vurey. Kişi götürey, aperey bunu evinə. Nə qədər orda qaley, qalmey, day onu yalan deyərəm. Hə, bu kişi bunu o ki var işlədey. Nə deylər, gətirey. Meşədən odun gətirey, çaydan su gətirey, malları sağey, tölə<sup>2</sup> atey. Elə bil ki, bi dənə insandı da. Nə deysən, onu da eley. Əlini nəyə vureydi, elə bil yoxdan var oleydi. Yaxasınnan da sancağı heç kim açmey. Bi dəfəsi bunun yaxası ilişey kola, paltarı cıriley. Onnan sancağ düşey yerə. Gəley qaldığı evə. Məsələn, çağrey ay Əbülqasım, çıx çölə. Sən bu vaxta qədər mənə dedin su gətir, odun gətir. Su gətirdim, südü<sup>3</sup> oldu, odun gətirdim, kül oldu. Heç mənən soruşmeydüz ki, axça harda var, boğça harda var. Onnan sora bulara qarğış eləy. Dey, evüz tör-töküntülü olsun, zibülüz çox olsun, başuz heç ağrıdan ayazımasın.

*Söylədi: Ağayev Əflatun İbadulla oğlu*

<sup>1</sup> peşqar–bağ

<sup>2</sup> tölə – tövlə

<sup>3</sup> südü– sidik

### Heyvanların dili olub

O vaxt irəhmətlik qaynanam deeydi ki, Adəm peyğəmbərin oğulları birgə mal-qara otareymişlər. Bunların da kalan<sup>1</sup> heyvannarı olub. Bu Adəm peyğəmbərin hansısa oğlu çox əcazıl olub. Day onun adı yadımda qalmayıb. Bala, day qocalmışam da. Hə, xiləsə. Bu oğlan mallara o qədər zülm eylemiş ki, day gəl görəsən. Heyvannar gəley Adəmin mərhəmətdi oğlunun yanına. Dey:

– Ya peyğəmbər oğlu, sən Allaha üz tut, bizim çəkdiyimiz zülmü de də. Dey, deyərəm.

Nəsə, bir gün keçir, iki gün keçir, bunnardan bi xəbər yoxdu. Heyvannar top-laşeylər bi yerə. Başdeylər Allaha şikayət eləməyə. Heyvannar o qədər Allaha şikayət edeylər ki, Allah bunnarın səsinə eşidey. Bi gün yenə heyvannar örüşdə ajdığdan mələşeylər. Heyvannarın səsi aləmi götürüb.

Bu dəm də Allahdan səda gəldi:

– Ey mənəm bəndəm, ged heyvannara deginən lal olsunnar, mən onun cəzasını verəcəm.

O günnən bu günə ta heyvannar lal oley.

*Söylədi: Qubadova Minarə Bəhlül qızı, 1952-ci ildə Cəlilabad rayonunun Cəngan kəndində anadan olub. Hal-hazırda Ləzran kəndində yaşayır. Ailəlidir, 6 övladı var. Təhsili: orta. Təqaüdüdür.*

### İlanla arı

Peyğəmbər dööründə ilannan arı gəley peyğəmbərin yanına. Deylər, a peyğəmbər, bizim bi müşkülümüz var. O da dey, deyün müşkülüzü. İlan dey, mən kimi çalsam, o adam gərəy ölə. Soora arı dey, mən də kimi sancsam, həmin adam ölməli. Peyğəmbər də dey, nöşün, camaatı qireysüz? Mən də sizi qarğıyam. İlan dey, gündüz başun ağrusun, gecə dişün. Başun o qədər bəlada olsun ki, ancağ gic olub gəzəsən. Peyğəmbər qayıdıb arıya dey, səni görüm, dilünnən olasan, danışa bilməyəsən. Bunnan sora sən kimi sancson, özün öləcəhsən.

Ay bala, başuva dönüm, bax ona görə də arının dili pəltəkdi. Görmeysən, vız-vız eley (söyləyici bu söz deyərəkən gülür).

*Söylədi: Qubadova Minarə Bəhlül qızı, 1952-ci ildə Cəlilabad rayonunun Cəngan kəndində anadan olub. Hal-hazırda Ləzran kəndində yaşayır. Ailəlidir, 6 övladı var. Təhsili: orta. Təqaüdüdür.*

### Süleyman peyğəmbərlə Zümrüd quşu

Deyillər, Süleyman peyğəmbərin peyğəmbərrih zəmanı idi. O zəman Süleyman peyğəmbər bütün heyvanat aləminin dilin bileymiş. Bu, Allahın Süleyman peyğəmbərə olan baxşeyişi idi.

Bi gün bi dənə Zümrüd quşu Süleyman peyğəmbərin hüzurinə gəlib təzim eley və dey:

– Ey Allahın peyğəmbəri Süleyman, deyillər, Allahın alın yazusinə pozu yoxdu. Mən bu boydə quşəm, hər əyağımda beş caynağım var, hər caynağıma bi dənə dəyirman daşı alıb göy aləminə qalxmağ və bu yükən isdənələn qədər göy aləmində seyr etmək qabiliyyətinə malikəm. İndi mənə de görüm, bu qüdrət sahibi olan mən Allah yazısın poza billəm, ya yox? Əgər poza bilmərəmsə, onda subut elə ki, poza bilmərəm.

Zümrüd quşu quşdar içərisində nəhəng quşdu. Deyləne görə, nəsli kəsilmiş bu quşun bi qənədinin sümügün Qaf dağınən tapıblar. Bu sümügün uzunluğu yeddi metir iymiş.

Süleyman peyğəmbər quşə bildirdi ki, bu gün bizim yaşadığımız bu yerün günçixanindəki şahın oğlu oldu, günbatanindəki şahın isə qızı oldu. Allahun hökmiyənnən dünyayə gələn o iki körpənin taleləri bir-birinə yazıldı. İndi qüdrətün çateysə, ged, o yazuni poz. Hansı ki, biri yerün o başındədü, o biri yerün bu başındə.

Quş peyğəmbərnən xudahafizdəşərək ayrıldı. Günbatanda belə bir adət-ənənə var idi ki, qadınlar uşağın anadan olmasının qırxıncı günü həm özdəri, həm də uşaqları çimzdirməknən təmizdeydilər. Quş buni bileydi. Odu ki, qızın anadan olmasının qırxıncı günü quş qızun çimzdürüləsi çaya gələrək bi daldanacağda gızdandı.

Xanım qırx incəbel kəniznən uşağını və özünü sua çəkmək üçün həmin çayə gəleylər. Kənizdər əvvəlcə körpəni yuub təmizdey və çayün kənarində bi irahət yerə qoyduğdan soora xanımı çimzdürməyə başleylər. Helə bu zaman Zümrüd quşi gızdandıyi yerdən çıxıb uşağı caynaqları arasinə aley və fəzaya qalxey. Quş çağani gətürüb gözəl bi bulağın başındə uca bi çinar ağacində hazıraduğı yuyiyə qoyey. Quş elə fikirşeydi ki, uşağ burda acinnən öləcəy, nəticədə yazu pozuləcəy. Allahun hökmi ilə uşağ əl barmaxlarını sormaxnan qidalanmayə başdədi. Bax indi də körpələrin barmaxlarını sorması adəti, deyləne görə, helə o vaxdan qalıb.

Süleyman peyğəmbər quşə bildirmişdi ki, bu uşaqların on səkkiz yaşı tamam olan günü olar Allahun buyurduğı qanunnan evlənəcəhlər. Quş gündəlih gəlib yuvada qızı yoxley və on səkkiz ilün tamamını böyüq ərxəyinnən gözdeydi. Bu minvalnan günnər keçey, aylər ötey, il dolaney və on səkkiz ilin təmami peydərpey yaxımlaşeydi.

İndi sənə kinnən deyim, günçixandaki şahın oğlınən. Artux bu gün on səkkiz ilün təmami olan günü idi. Bu oğlan da şahın gözünün ağı-qərəsi olan yeganə oğlu olduğı üçün oni özinnən, gözinnən kənar buraxmeydi.

Bi gün oğlan atasınün hüzurinə gəlib nəyrazılığını bildirey ki, ateyi mehriban, mən artux uşax döğürəm, on səkkiz yaşım bu gün təmami oley. Bu vaxda qəddər mənə at çapbağ, qılinc çalmağ, qalxan tutmağ, ov ovlamağ kimi kişi peşələrinün heç birini öyrətmeyibsən. Artux mən dözə bilmiyəm. Mən bu gün ya ova gətməliyəm, ya da özimi öldürəciyəm. Bu mənəm qəti qərarımdı.

<sup>1</sup> kalan – çox

Şah oğlinə çox yalvarey, çox qorxu gəley ki, ədə, sən bu fikrinnən əl çək, mənə də rəhmün gəlsün, axi mən sənün ayrılığua nəyinki bi gün, bi dəyğə belə dö-zə bilmənəm. Oğlan qərarinnən dönmədi ki, dönmədi. Naçar qalan şah sərkərdə başçısın çağırtdurub, onnan oğlinün ova salamat gedib, salamat gəlməsi barədə kağız verməsini tələb eley.

Qoşinə başçılığ edən sərkərdə özini itirmiş halda:

– Şah sağ olsun, bi vaxdar atam, indi də özüm sənün qoşunua sərkərdəliy eliyəm. Bəlkə, atamnan, yoxsa mənən bi xəyanət görübsən ki, belə bi kağız isdey-sən? – dedi.

Şah əlini sərkərdə başçısının çiyinə qoyıb – oğlum, nə sənən, nə də irəh-mətdig atamnan heç bi xəyanət görməmişəm, əmma bu kağızi verməlisən, – dedi.

Şah sərkərdə başçısinnən tələb etdiyi kağızi alannan soora ova getməy üçün təcili hazırlıq görüldü.

Şah ova getməy üçün lazım olan bütün yarağ-yasağınun və minməy üçün öz atınun oğlinə verilməsini tapşırtdı.

Şah əlli nəfərin önündə gedən oğlınən başqa heç kimi və heç nəyi görmey-di. Ovçilər dəsdəsi görünməz olduxdan soora şah iqamətgahınun qarşısındəki çar-houzun ətrafınə dolana-dolana oğlinin gəlməsini səbirsizliyinən gözdəydi.

Ovçılar ov axdara-axdara bi səhrayə yetişdilər. Bu səhrada bir ahuya rast gəldi-lər. Şahun oğli zənn etdi ki, ahuya ox atdı, qılnc çaldı, olmiyəcəy. Bu ahunu diri tut-maluyug. Ahu kimün tərəfinnən qaçsə, helə burdəcə oni dar ağacinnən asduracıyəm.

Deyilənnərə görə, o vaxdar heyvannar da insannarın nə dedühlərini başə dü-şeymişdər. Ahu fikirşey ki, bu sözi diyən adam ya şahdı, ya da şahın oğlidü. Mən kimün tərəfinnən qaçsəm, onun ölümünə səbəb olacıyəm. Ən yaxşısı buduy ki, helə bu hökmi verən oğlanun yaninnən qaçım.

Əlli nəfər atdu əhatəsində qalan ahu bi dala çəkildi, bi qabağa yeridi, nə-hayət, gəlib şah oğli şahzadənin başınun üsdünnən tullanaraq üz qoydı səhrayə.

Ölümün pəncəsinnən qutardıxları üçün həmsi seviney, lakin sevincdərinə bir-birinnən gizdəydidilər. Şahzadə sərkərdəni çağırıp dey ki, ahu mənim başımün üsdinnən getdiyi üçün mənim cəzam ahunun dalincə tək getməhdi. Ona görə də əmir eliyəm ki, həmüz qəyidəsüz, mən isə ahunun dalincə gediyəm. Sərkərdə başçı-si çox yalvardı ki, şahzadə də ya olarınən birlikdə qəyitsün, ya da ahunun dalincə birlikdə getsünnər. Axi o şahzadəni şaha salamat verməginə başi ilə cavabdehdü. Bu barədə o şaha kağız verib. Şahzadə raziləşmədi ki, raziləşmədi. Nəhayət, sərkərdə başçisi şahzadədən şah üsdə bir aman kağızı alıb, kor-peşiman gerü döndilər.

Sənə kimnən deyim, oğlannan. Oğlan ahuni bi xeyli qovannan soora yerində ahuni itirdi. Ajdıxdan, susuzduxdan əziət çəkmiyən şah balasi şahzadə susuzlux möhkəm əziət veredydi. Oğlan kənarında durduğı dərədən çox zəyif su axuntusin gördi. Arxa tərəf gedərək bu arxun mənbəyini, bulağın axdarmağa başdədi. Bi xeyli gedənnən soora uca bi çinar ağacınun dibində gözəl bi bulağa irast gəldi. Oğlan sevincək halda su içib, əl-üzünü yumağ üçün atdan yerə düşdü. Əgilib su

icməy isdərkən suun içərisində gözəl bi qızun olduğuni gördi. Oğlanun artux su-suzdux yadinnən çıxmışdı. İndi oğlan qızı tutub sudan çıxarmax fikrinə düşey. Oğlan əlin sua salıb qızı tutmağ isdərkən su qarışdı, lilləndi, qız görünməz oldi. Oğlan suun durulmasını gözdədi ki, həm özi, həm də ati su içsün. Su duruldi, oğ-lan su içməy isdərkən genə də həmün qızun oğlana baxdığını gördi. Genə oğlan susuzduğun unudub bulaxdaki qızı tutmağ isdədi, genə tuta bilmədi. Bu vəziət də-fələnnən təkrar oldi, lakin nəticəsi olmadı. Oğlanun həmyaşidi, alun yazusi, böyük olan Allahun buyurduğı, peyğəmbərin xəbər verdiyi kimi, şəriyə qanuninə görə bu günnən həyat yoldaşı olacax qız bulaxda yox, bulax başında bitən uca çinar ağacında ki yuvada idi. Suda qız yox, oğlanun hərəkətdərini müşayidə edən qızun əksi idi.

İndiyə qədər heç bir Adəm övladiyən ünsiətdə olmiyən, dil bilmiyən qız Al-lahun hökmiyən dilə gələy özünun suda yox, ağajdəki yuada olduğuni oğlana bildirdi. Su içməy yaddan çıxdı. Qız oğlanın onun yaninə çıxmasını təklif elədi. Ağajdə əl tutmağa, əyax qoymağa heç bi budağ olmadıginnən oğlan çox çalışsə də, ağacə çıxa bilmədi. İndi oğlan qızun aşığa düşməsinə xəyiş etsə də, qız da aşı-ğa düşə bilməyəcəyini bildirdi. Nəhayət, qız oğlanun ati kəsib onun dərissinun içə-risinə girməsini tapşırtdı. Çünki hər gün olduğu kimi, quş bu gün də qıza ərzax-sursat gətirəcəydi. Bu zaman atun dərissini oyincax kimi quşun ona gətirməsini quşdən xəyiş eliyəcəydi. Helə belə də oldu. Qız çox məzlum bi vəziyyətdə bulağın kənarında ki dərini oyincax kimi yaninə gətirməsini quşdən tələb eley. Quş buna razı oley və dərini qızun yaninə qaldurey. Axi nə bileydi, bu dərinnun içərisində oğlan aparey?

Artux bir il idi ki, dəri ilə oğlan qızun yanındeydilər. Hər gün quşun gəldüyü vaxt oğlan dəriyə bükülüb gizdəney, quş gedənnən soora dərindən çıxeydi.

Oğlanun qızun yaninə çıxmasinnən dokquz ay, dokquz gün, dokquz sahat, dokquz sanie keçənnən soora olardan ay parçəsi kimi bir oğlan uşağı dünyayə gə-ley. Quş bu dəfə illəri hesabliyendə görey ki, artuğ on dokquz ildü ki, qız yuada-du. Çox seviney. Seviney ki, dedüğümə, isdəgümə nail olmuşəm. Deməy, oğlunun və qızun alın yazisinə pozmuşəm. Helə o an qız uz tutey peyğəmbərin hüzurinə. Söyley ki, ya peyğəmbər, yadunda varmi, on dokquz il bunnan qabağ səniinən alun yazisi barədə söhbətimiz olmuşdi. Peyğəmbər cavab verey ki, yadımdadu, çox yaxşı yadımdadu, ey quş. Bəs indi nə sözüün var?

Bir il bunnan qabağ izdivaca (Allah yazisinə görə) qədəm qoyəsi günçıxan-daki şahun oğli ilə günbatandakı şahun qızı bu günə qədər izdivaca sahib ola bil-məyiblər. Deməy, Allah yazusinə pozmağa qüdrəti çateymiş. Ya peyğəmbər, indi mənə subut elə ki, mən yazunu pozmağda aciz olmuşəm, oni poza bilməmişəm.

Süleyman peyğəmbər aci-aci gülümseyib deyir, bunun subuta etiyaci yoxdu, indi özün eytiraf edəcəhsən ki, yazuni poza bilməyibsən, yazı öz işini vaxdında görüb. Bunun üçün sən buriyə əvvəlcə qızı, sora da onun oyuncasını gətirmə-lüsən. Ancağ ehdiyatdu ol ki, oyuncağı düşürdü bındırmıyəsən.

Xatircəm ol, ya peyğəmbər, – deyib quş özinnən irazi halda fəzayə qalxdı.

Quş qızı peyğəmbərin yanında qoyənnən soora yenidən oyıncağı gətürməyə üçün gedey, bilmeydi ki, dərinün üçərüsində pünhan olan ata ilə oğul üçün gedey.

Quş gətürüb dərinini peyğəmbərin qarşısında yerə qoyannan soora soruşey ki, subutuza daha nəşə lazımdu, ya peyğəmbər? Heç nə lazım döyür, artux sən öz işüy qurtardun. Bunnan sooraki işdər mənimdü, ey quş, – deyə peyğəmbər əlindəki həsası ilə dəriyə işarə edib dedi: “Çıx dərinün içinnən, ey oğlan, çıx!”.

Quşun gözi qarşısında oğlan dərinün içinnən çıxey. Sən də çıx, ey tifil, deyə genə də peyğəmbər dəriyə işarə eley. Bu dəfə üç aylıx körpə Allahun hökmiynən köməksiz-filansız dərinün içərisinnən çıxey. Gördüyü bu mənzərənin təsirinnən özünü itirmiş quş, bu nə möcüzədü, İlahi, – deyə mizüldey ki, bulari indicə sən özün gətirmişdün. Dərinini ona görə soora gətürdümdü ki, sən demiyəsən ki, mən qız üçün gedəndə sən oğlan uşağını dəriyə salıbsan. Soora peyğəmbər üzünü oğlana tutub kim olduğuni onnan soruşey. Oğlan şah oğli olduğuni və ölkəsinin yerün günçıxan hissəsində olduğuni söyley. Peyğəmbər qızdan kim olduğuni soruşduxdə qız cavab verey ki, mən kim olduğuni bilmiyəm. Bunun əhəmiyyəti yoxdu, quş yaxşisin biley, – deyə peyğəmbər caab verey.

İndi peyğəmbər üzünü uşağa tutub onnan soruşey ki, ay bala, sənün atonanon kimdü? Uşağ, atam budu, anam bu, – deyə əlini valideynnərinə uzadey. Həlbətdə, üç aylıq uşağın hərəkətdəri və cavablari Allahun hökmi ilə idi.

Hər şeydən əli üzülmüş quş üzünü peyğəmbərə tutub deey ki, ya peyğəmbər, deməh, bu uşax şəriətün qanunnən kənar dünyayə gəlib, bu isə ən böyük qəbahət, ən ağır cinayətdü. Axı şəriətün qanuni tapdalanıb, pozulub. Peyğəmbər özünəməxsus bi təbəssümlə quşə dedi ki, ey quş, bil və agah ol, sən bularun on səkkiz yaşı təmam olan günü oyıncağ adı ilə dəriyə bükülmüş halda oğlani yuadaki qızun yaninə aparanda Allahun ən şərəfli mələklərinən biri olan Cəbrayıl Allahun hökmiynən olarun əqdini oxudu. Əqd oxınən zaman qız yuada, oğlan sənün caynağında, yernən yua arasində idi.

Peyğəmbər həsasini yerə söykeyib, indi nə deysən, yazıya pozu varmı, – deyə quşdən soruşdi.

Quş başını aşığa tikib: “Yazıya pozu yoxmuş”, – deyə cavab verey.

*Söylədi: Yunusov Mirxas İbrahim oğlu, Həziabad kəndi. Topladı: Sahibə Sədnikızı*

### Hopu

Yardımludan Hopu adında bi seyid olub. Balacaboy kişi imiş. Fağırın biri. Bi gün gəley əkin yerinə. Görey cavan oğlan minib atın üstünə söyə-söyə buğdanı əzey. O vaxtu da belə şeylər yox idi. Hərənin əlində bi yaba, çalo buğda soureydi.

Bu Hopu oğlana dey:

– Ay cavan, adam çörəy qazandığı yerə nələt oxumaz.

Bu bi dəfə dey, iki dəfə dey, ancaq bu oğlan buna qulaq asmey. Bi dəfə də deyəndə oğlan atdan düşey, başdey bunu çırpmağa. Hopunu ölümünə dögey. Üs-

təlik də Hopunu pis söyey. Hopu da buna yaman qarğış eley. Oğlan tiri-şap dögey yerə. Camaat yığıley bunun başına. Hə, burası yadımnən çıxdı. Oğlan bilmeymiş bu Hopu seyiddi. Oğlanın atası gəley Hopuya and-aman eley ki, keç oğlumun günahınnən. Nəşə, Hopu əlin çəkey oğlanın kürəyinə. Onnan da oğlan durey ayağa. Bax, Hopu belə seyid olub.

*Söylədi: Ağayev Əflatun İbadulla oğlu, Cəngan kənd sakini*

### Şirinçay

Sovet vaxtı hamı rayona obaşdan gəleydi. Yaşdı bir adam gəley bazara. Evinə ayın-oyun alandan sonra gəley rayonun bəri başında oturub nahar eley. Kişinin qabağına yağ gəley, pendir gəley, pəsox gəley, istəkan da gəley, ancax balaca qaşix yadınnan çıxıb gətirmey. Kişidə cibinnən ruçkanı çıxarıb çayı qarışdırey. Oğlan tez qaçıb gəley:

– Ay əmi, gözdə, qaşix gətiriyəm.

Kişi gül-gülə dey:

– Ay oğul, mən ruçkayla dünyanı qarışdırıram, bu çay nədi ki, onu qarışdırey bilməyim?

*Söylədi: Bayramov Dadaş, Cəlilabad rayonunun Soltankənd kənd sakini, 1958-ci il təvəllüdü. Təhsili: ali. Fizika müəllimi*

### Ləzran kəndindən toplanmış inanclar və yasaqlar

1. Gecə evdən süt çıxarmazlar, həmin evdə ağaran kasatlayar<sup>1</sup>.
2. Gecə evdən işıq çıxarmazlar, evdə işığın gücü azalar.
3. Gecə evdən çörək çıxarmazlar, əgər çıxarılasa da, həmin çörəyin kənarından kəsərlər.
4. Gecə evdən bıçaq verməzlər, evdə bıçağın təsiri azalar.
5. Gecə vaxtı evi süpürməzlər, evin bərəkəti qaçar.
6. Gecə evdə qapı arxasında dayanmazlar, dayanan adama bəd ruhlar zərər yetirər.
7. Gecə vaxtı ocağa su tökməzlər.
8. Gecə vaxtı süpürgəyə toxunmazlar, toxunan adama bəd ruhlar zərər yetirər.
9. Gecə vaxtı gəlini çölə tək çıxarmazlar, yoxsa onlara bəd ruhlar toxunar.
10. Gecə ağac altında durmazlar, insana bəd ruhlar toxunar.
11. Gecə vaxtı əncir ağacının yanında durmazlar. Rəvayətə görə, alarvadı, bəd ruhlar əncir ağacının yanında duraraq başqa cildə insanları çağırıb onlara ziyan vurarmışlar.
12. Gecə vaxtı süfrəni çölə çırpamazlar, süfrənin bərəkəti qaçar.
13. Gecə vaxtı sandıq üstündə oturmazlar, yoxsa evdə dava düşər.
14. Gecə vaxtı yorğan-döşəyin üstünü açıq saxlamazlar.
15. Gecə vaxtı yerə düşən qəndi evin hündür bir yerinə qoyarlar.

<sup>1</sup> ağaran kasatlayar- süd, qatıq, pendir az olar.

16. Gecə vaxtı bulaq başına getməzlər.  
 17. Gecə vaxtı ayaqüstə su içməzlər, yoxsa bəd ruhlar toxunar.  
 18. Gecə vaxtı gül iyləməzlər.  
 19. Gecə yatanda balışın yanında paltar, corab qoymazlar, yoxsa həmin adamın yuxusu qarışıq olar.  
 20. Gecə vaxtı süfrəyə dağılan duzu süfrədə saxlayıb, səhər qapı kənarına atmaq lazımdır.  
 21. Şərqişən vaxtı heç kimə damazlıq verməzlər, verilən evdə damazlıq olmaz.  
 22. Çərşənbə plovuna kişmiş, qaysı qatmazlar.  
 23. Yağış çox yağarsa, qırx keçəlin adını yazıb əncir ağacına bağlayarlar. Ondən sonra yağış kəsərmiş.  
 24. Toy olmazdan qabaq insanlar kənd yerində əncir ağacına qırmızı parça bağlayarmışlar ki, onların işi düz gətirsin, toyları yaxşı keçsin, toylarında yağış yağmasın.  
 25. Əncir ağacların seyidi, söyüd ağacı isə şahı sayılır.  
 26. Əldən çəngəl yerə düşərsə, həmin gün evə qonaq gələr.  
 27. Yerə düşən çəngəli üç dəfə yerə vurandan sonra qonaq gəlməzmiş.  
 28. Süfrədə çörək əldən sıçrayıb yerə düşərsə, həmin gün şad xəbər eşidəcəksən.  
 29. Qurbanlıq kəsilən qoçun bud hissəsinin ucunu kəsib, niyyət tutub, evin üst döşəməsinə atarlar, əgər o, ora yapışsa, o adamın niyyəti qəbul olar.  
 30. Adətə görə, keçmiş zamanlarda ana övladına elçi göndərməzdən öncə ayrı otaqda iki oyuncaq kuklanı bəzəyib niyyət tutarmış ki, övladına alacağım qız yaxşı olacaqsə, qırx gün içində evimdə xoş günlər olsun. Əgər bu qırx gün içində həmin evdə xoş günlər olarsə, onda həmin qızı gəlin gətirərmişlər.  
 31. Təzə binəyə köçən ailələr qırx gün evlərində şam yandırarmışlar ki, evləri işıqlı, nurlu olsun.  
 32. Təzə tikilən evlərdə, əgər yaşayış belə olmasə, orda bayram günlərində şam yandırılmalıdır.  
 33. Bayram günlərində tərk edilmiş evlərdə də şam yandırılmalıdır ki, o evdən gedən insanların ruhu bəd-dualar etməsin.  
 34. Bayram günlərində bişirilən yeməklərə duz atarkən, həyatını dəyişən insanların adını çəkib yeməyə düz atmaq lazımdır ki, onların ruhu şad olsun.  
 35. Bayram günlərində bar gətirməyən ağacın üstünə gedib "gələm il bar gətirməsən səni kəsəcəm" deməklə onu qorxudurlar. Bu zaman ağaca yüngülcə bir-iki kəsik atılır.  
 36. Bahar bayramında qoyulan səməni niyyət edib evin damına atarlar. Əgər o səməni evin damından yerə düşərsə, tutulan niyyət qəbul olunmuş sayılır.

37. Bahar bayramı günü salınan təndiri su ilə söndürməzlər, yoxsa həmin təndir yeddi il kil<sup>1</sup> olarmış.  
 38. Təndirə çörək yapan zaman əl üstünə heç kim gəlməməlidir, yoxsa çövrəklər kütə<sup>2</sup> gedər.  
 39. Deyilənə görə, təndirdən çıxan birinci çövrəyi yeyən adamın arvadı ölər.  
 40. Təzə-təzə banlamağa başlayan xoruz bir dəfə banlayandan sonra niyyət tutarlar, əgər o niyyətdən sonra bir dəfə də banlasə, həmin niyyət qəbul olar.  
 41. İki qadın yan-yana oturanda onların arasında keçmək olmaz, yoxsa həmin adamın sözünün kəsəri olmaz.  
 42. Təzə doğulan uşağın yanına ya dəmir, ya bıçaq, ya şiş, ya da sancaq qoyarlar. Uşağın yanına dəmir əşyalarının qoyulmasını Qubadova Məşədi Minarə Bəhlül qızı deyir ki, "keçmiş zamanlarda bir kişi meşədən alarvadı tutur. Onu gətirib evində işlədir. Alarvadının uşağı olur. Uşağını yüyürüyə qoyub yatızdırırmış. Evdəkilərə deyirmiş ki, uşağın yanına nə süpürgə çəkməyin, nə də dəmir əşya qoymayın, əgər onları etsəniz mənim uşağım öləcək. Bir gün ev yiyəsi bilmədən uşağın yanına peçin maşasını atır. Uşaqda keçinib ölür. Alarvadı meşədən gəlib görür ki, uşağı ölüb. O zamanlar alarvadının yaxasına sancaq vurarmışlar ki, o, qaçıb getməsin.  
 Bir gün alarvadı gəlib deyir:  
 – Mənə təzə paltar verin, həm də yaxamdakı sancağı dəyişdirib təzəsini qoyun. Ev sahibi sancağı çıxardan kimi, alarvadı qaçıb gedir.  
 Gedəndə də bunları deyir:  
 – Görüm sizin eviniz daim sözlü-söhbətli olsun, batıg<sup>3</sup> olsun, canınız ağırlı olsun.  
 Alarvadını evdə saxlayan onun yaxasındakı sancaq olur. Sancaq açılan kimi onlar qaçırarlar. Hətta Cəlilabad rayonunda indinin özündə də eşitmək olur ki, kim-sə kiməsə deyir ki, "Elə bil səni alarvadı qarğayıb, evin həmişə tör-töküntü olur".  
 43. Gecə vaxtı kimsə süpürgəyə toxunsa, o mütləqdir ki, üç dəfə süpürgəyə tütürməlidir, yoxsa onu cinlər gecə yatmağa qoymaz.  
 44. Bədən üzvlərinə batan tikanı gecə çıxarmazlar. Deyilənə görə, tikan gecə vaxtı gəlin göçür.  
 45. İlk balası olan heyvanın buynuzuna dəmir halqa bağlayarlar ki, ona nəzər dəyməsin.  
 46. Nəzər olan heyvanın südü qanlı olar, o qanlı südü gül dibinə tökmək lazımdır.  
 47. Hamilə qadınlar hər heyvanın ətinə, südünü yeməməlidir. Deyilənə görə, bir qadın hamilə vaxtı göyərçin yeyir. Onun uşağı da göyərçin kimi beli bükük olub.  
 48. Kirvə olan kəs bir-birinə nə qız verib, nə də qız ala bilməz.

<sup>1</sup> kil – təndirin tam hazır vəziyyətə gətirilməyən forması

<sup>2</sup> küt – təndirdə çövrəyin bişməmiş küllün üzərinə düşməsi

<sup>3</sup> batıg – tör-töküntü

49. Deyilənə görə, kimsə vəfat edən şəxsin evində ölənin günü qalsa, ölünün yeddisi çıxana qədər o evdə qalmalıdır.

50. Bəzi ölümlər var ki, onlar vəfat edəndən sonra arxaları ilə yeddi ölü aparırlar, yeni ölənin şəxsdən sonra kəntdə yeddi adam dünyasını dəyişərmiş.

Söylədi: *Qubadova Minarə Bəhlül qızı, 1952-ci ildə Cəlilabad rayonunun Cəngən kəndində anadan olub. Hal-hazırda Ləzran kəndində yaşayır. Ailəlidir, 6 övladı var. Təhsili: orta. Təqaüdçüdür.*

### Əp-əp əpənəy

Yaşlı nənələr, babalar uşaq təzə yeriməyə başlayanda "Əp-əp əpənəy" adlı mətini oxuyurmuşlar.

Əp-əp əpənəy,  
Əpənəyin yarısı,  
Yumurtanın sarısı.  
Baba hara gedeyсэн?  
Qarabağa gedeyəm.  
Qarabağda nəyin var?  
Bir qızım var, bir oğlum.

Qızının adını nədir?

– Fatma.

Oğlunun adı nədir?

– Əhməd.

Get, dədənə rəhmət.

Söylədi: *Cəbiyeva Dünyaxanım Xubiyar qızı, 1956-cı ildə Cəlilabad rayonunun Porsova kəndində anadan olub. Təhsili: orta. Təqaüdçüdür.*

### Bizim dil Urum dili

Bizim dil Urum dili.  
Urumdan keçən atdı,  
Xəncəri qana batdı.  
Xəncəri götürüncə,  
Meydana yetirincə,  
Meydanın ağacları,  
Bar gətirib başları.  
Hacı dayımın qoçları,  
Hacı dayımın nəyi var?  
Evinde bir qızı var,  
Əlli batman çəkisi var.

Söylədi: *Cəbiyeva Dünyaxanım Xubiyar qızı, 1956-cı ildə Cəlilabad rayonunun Porsova kəndində anadan olub. Təhsili: orta. Təqaüdçüdür.*

### A teşti-teşti

### I mətn

A teşti-teşti,  
Vırdım, Gilanı keçdi.  
İki xoruz əlləşdi,  
Biri qana bolaşdı.  
Qan getdi, çaya düşdü,  
Çaydan bildirçin uştu.  
Bildirçin alabaxta,  
Yuvası qəlbir taxta.  
Bildirçini bəzədim,  
İsti suya yolladım.  
İsti suda beş atlı,  
Beşi də kəhər atlı.  
Məndim kəhər boynuna,  
Sürdüm Xalxal yoluna.  
Xalxal yolu daşdıca,  
Anamın gözü yaşdıca.  
Anam bir oğlan doğub,  
Qırx qapını aşdıca.

Söylədi: *Cəbiyeva Dünyaxanım Xubiyar qızı, 1956-cı ildə Cəlilabad rayonunun Porsova kəndində anadan olub. Təhsili: orta. Təqaüdçüdür.*

### II mətn

A teşti, teşti, teşti,  
Vurdu, Gilanı keçdi.  
İki xoruz əlləşdi,  
Biri qana bulaşdı.  
Qan getdi, çayə düşdü,  
Çaydan göyərçin üşdü.  
Göyərçini bəsdərəm,  
İsdisua göndərrəm.  
İsdisuda beş atdı,  
Beşi də kəhər atdı.  
O gülün birin dəreydim,  
Bu gülün birin dəreydim,  
Saçlarıma düzeydim.  
Ağa qardaş toyunda,  
Yallı gedib süzeydim.

Söylədi: *Mirzəzadə Ələsgər, Cəlilabad rayon sakini. 1956-cı il təvəllüdü. Təhsili: ali. Tarixi müəllimi*

## OYUNLAR

### Tək mənə cüt

İki balaca çubuq bir ələ, bir çubuq da bir ələ götürəydü, gizlədəydü. Oyuna başlamazdan əvvəl şərt kəsöydü ki, əgər tapa bilməsən nə demişüysə, onu da edəcəksən. İki əlimizi uzadaraq deyürdük ki, hansı təkdi, hansı cüt?

*Söylədi: Cəbiyeva Dünyaxanım Xubiyar qızı, 1956-cı ildə Cəlilabad rayonunun Porsova kəndində anadan olub. Təhsili: orta. Təqaüdçüdür.*

### Piştı-piştı

Piştı-piştı oyununu oynamaq üçün çox adam gərəy. Adamlar bir araya yığışaraq, aralarından bir nəfəri seçeylər. Həmin adam ayağ üstə başlarının üstündə duraraq o tərəfə, bu tərəfə gedey. Piştı-piştı deyərək əlindəki dəsmalı seçdiyi adamın ayağının yanına ataraq ondan qaçmasını istey. Əgər həmin adam qaça bilməsə, uşaqlar yığışıb onu çırpeylər.

*Söylədi: Cəbiyeva Dünyaxanım Xubiyar qızı, 1956-cı ildə Cəlilabad rayonunun Porsova kəndində anadan olub. Təhsili: orta. Təqaüdçüdür.*

